

BOKROS-CSOMAG A KÖZOKTATÁSBAN

AZ 1990-ES ÉVEK KÖZEPÉRE AZ ORSZÁGOS STATISZTIKAI ADATOK ALAPJÁN egyértelművé vált, hogy más nagy állami szolgáltatási rendszerekhez hasonlóan a közoktatás is drágán és pazarlóan működik (például a gyereklétszám folyamatos csökkenése ellenére sem csökkent az iskolák és a pedagógusok száma), vagyis a takarékosági intézkedések nem halaszthatók tovább: a közoktatási rendszer is megérett a Bokros-csomagra.

Miután az iskolafenntartás és az intézmények finanszírozása is a helyi önkormányzatok kompetenciájába tartozik, a kormányzat által kívánatosnak tartott takarékosági intézkedések gyakorlati lebonyolítása a helyi iskolafenntartó önkormányzatokra hárult. Ez lényegében azt jelentette, hogy az országos Bokros-csomag a közoktatási rendszerben sok kis helyi Bokros-csomagra váltódott fel, amelynek egyrészt az volt az előnye, hogy a helyi sajátosságokhoz alkalmazkodva születhettek meg azok a takarékosági intézkedések, amelyek országos méretekben elkerülhetetlenek voltak, másrészt pedig az, hogy az országos politikával szembeni elégedetlenség a helyi önkormányzatokkal szembeni elégedetlenségévé transzformálódott át.

A közoktatás Bokros-csomagja nem lett volna végrehajtható az önkormányzatok érdekeltsége nélkül. A kilencvenes évek közepén azonban, amikor a demográfiai hullámvölgy a mélyponthoz érkezett, és a csökkenő gyereklétszám alapján számolt költségvetési támogatást nem emelték, ez szinte minden településen megrendítette az iskolafenntartó önkormányzatok anyagi helyzetét.

A főbb központi közoktatási normatív támogatások összege, 1991–1995 (tanuló/év/hó)

	Óvoda	Általános iskola	Gimnázium	Szakközépiskola	Szaktanácsképzés (elmélet)	Szaktanácsképzés (gyakorlat)
1991	15000	30000	44000	54000	33000	36000
1992	19000	36000	51000	63000	39000	37000
1993	27500	41000	62500	66000	42100	40600
1994	27500	41000	62500	66000	42100	40600
1995	27500	41000	62500	66000	42100	40600

(Forrás: Éves költségvetési törvények)

A költségvetési hiánnyal küszködő önkormányzatoknak azzal a dilemmával kellett szembenéznük, hogy vagy képtelenek lesznek tovább működtetni meglévő intézményrendszerüket, vagy rászánják magukat valamilyen takarékosági intézkedésre. Az ennek nyomán bekövetkezett változásokat igyekeztünk figyelemmel kísérni, amikor az MKM támogatásával az *Oktatáskutató Intézetben* 1997-ben empirikus szociológiai kutatást folytattunk az iskolai igazgatók, a pedagógusok és az önkormányzatok munkatársai körében.¹

¹ A kutatás során 31 olyan települést választottunk ki az MKM statisztikája alapján, ahol az elmúlt két évben a legtöbb pedagógus elbocsátására került sor, a mintában valamennyi megye szerepelt. Ezekben a települése-

A takarékosági intézkedések célja mindenütt az oktatási intézményrendszer működésének a racionalizálása volt, vagyis az, hogy az iskolák, illetve az osztályok létszámának emelésével csökkenjenek az egy gyerek oktatására fordított költségek.

Az 1990-es évek közepének takarékosági intézkedéseit azonban nemcsak a demográfiai hullámvölgy tette indokolttá, hanem az a szolgáltatási expanzió is, amely a korábbi években jellemezte a közoktatási intézményeket. A fokozatosan csökkenő gyereklétszám, és az intézményi autonómia ugyanis szabályos versenyhelyzetet teremtett az iskolák között, amely soha nem látott innovációt és sokszínűséget eredményezett. Az iskolák kénytelenek voltak minden évben újfajta programokkal és szolgáltatásokkal előállni, hogy felülmúlják a konkurenseket, illetve létszámuk biztosítása érdekében megnyerjék a szülőket és a gyerekeket. Az egyik város oktatási irodavezetője például így jellemezte a helyzetet:

„1991-től elindult egy szakmai túlerjeszkedés, egy szakmai dömping azért, hogy a gyerekeket odavonzzák, hogy behozzák az iskolába. Kitaláltak ping-pong oktatást, kitaláltak ilyen-olyan tagozatot. Lehet, hogy az adott iskolában ideiglenesen igen, de az egész rendszerben ettől nem lett több gyerek. Persze ezekre a tanulócsoporthokra, fakultációkra plusz óraszám és pedagóguslétszám járt. Elindult az önálló gazdálkodás is, ami megint rengeteg pénzzel, alkalmazottal, meg létszámmal járt. Az a képtelenség alakult ki, hogy miközben csökkent a gyereklétszám, nőtt a pedagógus létszám meg az intézményi dolgozói létszám. Mindez persze szép, de fenntartói szempontból nem indokolt. Nem indokolt, hogy olyan bűvészmutatványokat csináljon az iskola, hogy ne kelljen elküldeni pedagógust, sőt, még föl is kelljen venni, mert ő elsősben számítástechnikát oktat csoportbontásban.”

Vagyis a fenntartók részéről a takarékosági intézkedések célja nemcsak a csoportlétszámok normalizálása volt, hanem az is, hogy visszafogják a fenntartói szempontból indokolatlan mértékűnek tartott iskolai szolgáltatás-kínálatot.

Az átvilágítás

A Bokros-csomagot a legtöbb önkormányzatnál valamilyen felmérés vagy átvilágítás előzte meg. Ezeknek a vizsgálatoknak az volt a céljuk, hogy felderítsék a közoktatási intézményrendszer jellemzőit és rejtett pénzügyi tartalékait. Az önkormányzatok egy része külső cégeket bízott meg az átvilágítással abban a reményben, hogy az általuk végzett munka szakszerűbb lesz, mintha saját szakembereik végeznék. A külső szakemberek (pedagógiai intézetek, oktatási vállalkozók stb.), sőt, más megyékhez tartozó szakemberek felkérésének gyakori indoka volt az is, hogy az önkormányzat el akarta kerülni saját tisztviselőinek elfoglaltságát a helybéli pedagógusok iránt.

Az átvilágítással megbízott kft-k és bt-k a nagyvárosokban 1-3 millió Ft-ért, a kisebb városokban pedig 3-800 ezer Ft-ért végezték el a munkát. (A beszámolóiban olyan céggel is találkoztunk, amely több millió forintért egyszerre több nagyvárosban is vállalkozott a közoktatási rendszer átvilágítására, miközben a minisztérium megbízásából – újabb súlyos milliókért – éppen egy országos közoktatási felmérést

ken interjút készítettünk az önkormányzatok munkatársaival, és kérdőíves adatfelvételre került sor az érintett iskolák közül 282 igazgatóval, valamint 210 olyan pedagógussal, akinek az elmúlt két évben szűnt meg a munkaviszonya. A tanulmány ezeknek az információknak az elemzése alapján készült. A kutatásban Fehérvári Anikó működött közre.

végzett, amelyhez az adatokat az érintett településeken amúgy is össze kellett gyűjtenie.)

Az átvilágításokról szóló elemzéseket az önkormányzatok egy része csalódottan fogadta, főként azért, mert ezek csak ritkán tartalmaztak intenciókat a konkrét takarékosági intézkedésekre vonatkozóan, és ha tettek is ajánlásokat, ezek a helyi sajátosságok miatt nem mindig voltak megvalósíthatók. A helyi önkormányzati szakemberek fokozatosan arra is rájöttek, hogy ők maguk eddigi tapasztalataik alapján többet tudnak intézményeik működéséről, mint a felméréseket végző külső cégek, és a saját maguk által készített elemzések jóval olcsóbbak is azoknál. (Olyan önkormányzattal is találkoztunk, amelyik a külső cégtől rendelt átvilágítás után saját szakembereivel megismételtette a munkát, és ennek a javaslatait használta fel, továbbá olyannal is, amelyik magukat az intézményvezetőket bevonva készített takarékosági intézkedési tervet.)

Az önkormányzati tisztségviselők szerint az átszervezési javaslatokat megelőző adatgyűjtő és elemző munka a legtöbb esetben precíz, körültekintő és alapos volt. Valószínű, hogy ezek az elemzések akkor sem voltak feleslegesek, ha végül a javaslatok nagy része nem valósult meg, hiszen olyan információkkal gazdagodtak az önkormányzatok, amelyek birtokában végre reális képet kaptak az intézmények működéséről.

Takarékossági eljárások

Az önkormányzatok iskolafenntartói szerepének szakszerűsödését jelzi a települések sajátosságainak mérlegelése, illetve az alkalmazott takarékosági intézkedések helyi körülményekhez illeszkedő sokszínűsége. A leginkább radikális eljárás az *intézménymegszüntetés*, illetve az iskolabezárás volt, amelyre csak viszonylag kevés településen került sor, és ami majdnem minden esetben elnéptelenedő általános iskolákat érintett. Sor került néhány intézmény megszüntetésére az egyházi kártalanítási törvény végrehajtása nyomán is, amikor az önkormányzati iskola úgy szűnt meg, hogy az épületet visszaadták valamelyik korábbi egyházi tulajdonosnak.

A másik, sokkal gyakoribban alkalmazott eljárás az *intézményösszevonás* volt, ami főként egymástól kis távolságban működő, elnéptelenedő általános iskolákat, hasonló szakmákat oktató szakmunkásképzőket és a dolgozók esti iskoláit érintette, amelyeket betelepítettek más oktatási intézményekbe.

Ugyancsak takarékosági célokat szolgált a meglévő intézmények *karcsúsítása* is, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a gyereklétszám csökkenése miatt a korábban több épületben működő iskolákat egy épületbe lehetett összevonni, vagy meg lehetett szüntetni az intézmények mellett működő kiegészítő funkciókat ellátó egységek (például kollégium, nevelési tanácsadó stb.) önállóságát.

Főként a szakképző iskolákat érintette az a takarékosági eljárás, amelyet a *szakmai profil racionalizálásának* nevezhetnénk, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a korábban több intézményben folytatott képzést az adott szakmában egy intézményre koncentrálták, vagy amikor összevonták az ugyanabban a szakmában folytatott szakközépiskolai és szakmunkás célú képzést.

A takarékosági intézkedések gyakran alkalmazott formája volt az oktatási intézményeknek *nyújtott költségvetési támogatás racionalizálása* is, ami főként az önkormányzatok által nyújtott kiegészítő támogatás elveinek a pontosítását, illetve

egységesítését jelentette. Itt többnyire arról volt szó, hogy egységes támogatási elvek bevezetésével igyekeztek lefaragni a korábbi években (főként kijáráson alapon) elért intézményi privilégiumokat, illetve az 1996-os oktatási törvénymódosítás előírásaira hivatkozva csökkentették bizonyos iskolai szolgáltatások finanszírozását (például a csoportbontásokat).

Az önkormányzatok által alkalmazott takarékosági intézkedések mindegyike azaz a következménnyel járt, hogy a korábban alkalmazott pedagógusok egy része feleslegessé vált. A *pedagóguslétszám csökkentésére* szinte minden önkormányzatnál sor került, de az előrelátóbb önkormányzatok több évre igyekeztek elhúzni a létszámleépítéseket, hogy ezzel is enyhítsék az elégedetlenséget és a konfliktusokat.

Döntéshozatal

Az adatgyűjtés, illetve az átvilágítás ugyan nélkülözhetetlen volt a döntéselőkészítéshez, de a takarékosági intézkedések az önkormányzatoknál az információk birtokában is csak igen nehezen születtek meg. Lényegében a települések szintjén is ugyanaz játszódott le, mint az országos politikában: az önkormányzatok az 1990-es évek elejétől görgették maguk előtt a problémákat, és halogatták a népszerűségüket veszélyeztető takarékosági döntéseket. Csak amikor már nagyon súlyos finanszírozási problémák halmozódtak fel, és amikor már mindenki számára nyilvánvaló volt a változás halaszthatatlansága, akkor szánták rá magukat a döntésre.

A takarékosági döntések meghozatalát bizonyos értelemben a választási ciklusok dinamikája is korlátozta. A ciklus első évében még nem mernek vállalkozni a testületek komolyabb döntésekre (hiányzik a döntéshozók felkészültsége és hiányoznak az információk), a ciklus utolsó évében (a következő választásra készülve) pedig a politikusok már igen körültekintően ügyelnek a népszerűségükre. Nem véletlen, hogy a Bokros-csomag végrehajtása a közoktatásban is '95-96-ra esett: a kilencvenes évek közepére a helyi politikusok már megtanulták, hogy a lakosságot kedvezőtlenül érintő döntések meghozatalát a legcélszerűbb egy-egy önkormányzati ciklus közepe tájára időzíteni.

A takarékosági intézkedésekre vonatkozó döntések mindenütt nehezen születtek meg és számos konfliktussal jártak. Volt olyan önkormányzat, amelyik többszöri nekifutásra, maratoni (8-10 órás) vitákon döntött egy-egy iskolabezárásról vagy átszervezésről, és olyan is, ahol parázs vitában dönt el, hogy hány százalékkal csökkentsék az iskolák támogatását.

Az általunk vizsgált települések önkormányzatai politikai összetétel szempontjából változatosak voltak. Volt olyan önkormányzat, ahol a kormánypártok, és olyan is, ahol az ellenzéki pártok irányították az önkormányzatot. Akadt olyan, ahol 1990 óta ellenzéki vezetés volt, és olyan is, ahol korábban ellenzékben, most viszont kormánypártként vezették ugyanazok a pártok az önkormányzatot. Ez utóbbi esetben a helyi politikában ugyanaz a volt a helyzet, mint országosan: a korábban ellenzéki pozícióból elégedetlenkedők hatalomra kerülve kénytelenek voltak népszerűtlen takarékosági intézkedéseket hozni. Ahogy az egyik hivatalvezető fogalmazott:

„Itt korábban egy ellenzéki bizottság volt, és ellenzéki pozícióból nagyon jól prosperáló időszak volt a közoktatásban, voltak beruházások, tornacsarnokok épültek, még volt a szakmára is egy kis pénz. Jobbak voltak a kondíciók, de el is úszott a város menet közben. Most szo-

cialista a polgármester, korábban ő volt a kulturális bizottság elnöke. Most kénytelen egy másik székéből szembesülni az ügyekkel. Most ő a *kis Bokros*, aki korábban verte az asztalt.”

Abban a tekintetben is igen jelentősek a települések között a különbségek, hogy mekkora szerephez jut a politika az oktatást érintő döntésekben. Az önkormányzati hivatalok vezetőinek általában az a tapasztalatuk, hogy három kérdésben még azokon a településeken is nagy volt az esély arra, hogy politikai szempontú döntések születessenek, ahol kiegyensúlyozott a politikai irányítás, és nem jellemzők az éles politikai csatározások.

Az egyik ilyen az iskolaigazgatók kinevezésének a kérdése: kétségtelenül kevésbé gyakran, mint a szocializmusban, de az önkormányzatok egy részénél előfordult, hogy az iskolavezetői állást még 1990 után is „bizalmi” funkciónak tekintették, és politikai szempontokat is figyelembe vettek az intézmények vezetőinek a kinevezésénél. A másik ilyen probléma az egyházi kártalanítás végrehajtásának kérdése volt. Ebben a tekintetben a képviselők mindenütt inkább meggyőződésüknek, mint a szakmai (oktatási) érdekeknek megfelelően voksoltak, aminek eredményeként a keresztény-konzervatív többségű önkormányzatok inkább sietteték, a szocialista-liberális többségű önkormányzatok viszont inkább késleltették a törvény végrehajtását.

A harmadik ilyen kérdés az intézmények átszervezésének, összevonásának vagy megszüntetésének kérdése. Kétségtelen, hogy a legtöbb településen alapos felmérések és körültekintő szakmai értékelés előzte meg ezeket a döntéseket, de igen gyakori volt, hogy főként az összevonásra vagy megszüntetésre kiszemelt intézmények kiválasztásánál politikai szempontok is szerephez jutottak. Az önkormányzati munkatársak erről így nyilatkoztak:

„Tisztán látom, hogy a politikai erőknél múlik, hogy miért pont az a három iskola kerül összevonásra. Azért mert a két nagy politikai erő ebben egyezett meg.”

„Teljesen egyértelmű volt az intézményracionálizálás során, hogy csak az úszta meg, aki valahol valamelyik politikai pártot, valamilyen ismeretség alapján meg tudott győzni.”

Hasonló volt a helyzet a takarékosági-racionalizálási döntések meghozatalánál: miután a takarékosági intézkedéseket a kormány, illetve a jelenlegi országos oktatásirányítás ambicionálta, települési szinten is a kormánypárti képviselők szorgalmazták, miközben az ellenzékiek megengedhették maguknak, hogy a pedagógusok, a szülők és a gyerekek érdekében a meglévő intézményrendszer védelmezőinek szerepében lépjenek fel. Vagyis a takarékosági intézkedések nem kedveztek a kormánypártok népszerűségének, miközben alkalmat adtak az ellenzéknek arra, hogy növeljék szimpatizánsaik táborát. Az önkormányzati tisztviselők szavait idézve:

„Most, hogy közeledik a választás, az ellenzék lényegesen érzékenyebb politikailag, mint korábban bármikor is volt a közgyűlésben, és nagyon sok szakmai vita kerül politikai szintésre. Egyértelműen csak politikáról van szó, és semmi másról. Ezeket a vitákat az ellenzékben lévő képviselők gerjesztik lépten-nyomon, emiatt sokkal politikusabb a mostani közgyűlés.”

„Szinte dátumhoz lehet kötni, hogy mikor indul a kampány bizonyos pártoknál. Néha az az érzésem, hogy azért politizálnak, azért nyilatkoznak így, és azért támogatják ilyen mértékben az iskolákat szinte egymást túllícitálva, hogy jó pontokat gyűjtsenek a választóiknál.”

A takarékosági intézkedésekről szóló vitákban azonban nemcsak a politikai pártok, hanem különböző érdekcsoportok (pedagógusok, szülők) is küzdöttek egymással. Az érdekcsoportok lobbizása nem egy esetben oda vezetett, hogy a takarékosá-

gi szándékok meghiúsultak, és kibicsaklottak a racionális intézkedésekre vonatkozó önkormányzati kezdeményezések. Az oktatási irodavezetők így számoltak be erről:

„Nálunk a képviselők közül nyolcan érdekeltek az oktatás ügyében. Amikor szóba került, hogy valamelyik intézményre nincs szükség, mert olyan alacsony a gyereklétszám, rögtön jött az ütközés. Nekem szent meggyőződésem, hogy nálunk azért indult ennyi pedagógus képviselőnek a pedagógus szakszervezet támogatásával, mert tudták, hogy elkerülhetetlen lesz bizonyos osztályoknak az összevonása, és bizonyos intézményeknek a megszüntetése.”

„Itt egyénileg lobbiztak a pedagógusok, és akinek erősebb volt a képviselő testületen belül a kapcsolata, az győzött. Nem a szakmai érvek számítottak, nem a szakma győzött, nem is a pártok, hanem egyszerűen a kapcsolatok. Összesen majdnem tíz főt érintett a dolog a képviselő testületben közvetlenül vagy közvetve. Vagy ő maga volt pedagógus, vagy a felesége, vagy a férje. Vagy a barátja ült ott, akit megkért, hogy ezt ne szavazd meg, légy szíves. Kétszer került testületi ülés elé, és mégsem ment keresztül az, amit a hivatal akart.”

Előfordult az is, hogy a takarékosági intézkedések szükségességében valamennyi önkormányzati illetékes egyetértett, de a megvalósítás konkrét módjában – például hogy melyik iskolát zárják be vagy szervezzék át –, mivel ez nemcsak az intézmény dolgozóit, hanem a helyi képviselők népszerűségét is veszélyeztette, már nem tudtak megegyezni.

A döntéshozatal sikere részben attól függött, hogy mekkora ellenállást váltott ki az érintettekben a tervezett döntés (mennyire volt szervezett, illetve szervezhető az érintettek csoportja), mennyire volt jól előkészítve a döntés (mennyire tudta az önkormányzat elfogadtatni érveit az érintettekkel), és részben attól, hogy mekkora volt a döntéshozók politikai tőkéje az adott településen (mennyire voltak népszerűek), illetve volt-e bátorságuk ahhoz, hogy kockáztassák a népszerűségvesztést. Az oktatási irodák munkatársai így számoltak be a meghiúsult szándékokról:

„A politika eddig nem nézett szembe ezzel a kérdéssel, halogatta. Most nekiment, szembenézett, próbált valamilyen intézkedést hozni, de ez olyan nagy ellenállásba ütközött, hogy elfogyott a politikai bátorság, meg a konszenzus. Megint elodáztuk a problémát. Lehet, hogy jövőre az egész hálózat csődbe fog jutni, amit az idén még három iskola bezárásával meg lehetett volna akadályozni.”

„Akkora ellenállásba ütközött a dolog, ami már túlmutatott a körzet határain. Országgyűlési szinten is interpelláltak, ilyen meg olyan akciók, közbenjárások, tüntetések voltak. Végül a politika visszalépett.”

„Ebben a kérdésben minden klasszikussá vált ellenlépés megtörtént. Tüntetés, sajtó, televízió. Február végén született a képviselőtestület első szándéknyilatkozata, de akkor már megosztott volt a testület, nem volt elsőprő a többség. Innentől kezdve június húszadikáig zajlott a tiltakozás, akkor volt az utolsó megmozdulás. Az eredeti terv a húszadikai előterjesztésbe már bele sem került. Olyan fokozaton levették a napirendről, hogy már vitára sem került sor.”

Miután a döntéseket sok esetben a helyi érdekcsoportok erősebben befolyásolták, mint a szakmai érvek, különösen azoknak a belvárosi iskoláknak volt esélyük arra, hogy megússzák a takarékosági intézkedésekkel járó kellemetlenségeket, ahova a helyi elit gyerekei jártak, és amelyek érdekében a szülők kapcsolataikat mozgósítani tudták. Az önkormányzatok munkatársaitól a következő történeteket hallottuk:

„Elkészítő tiltakozási hullám indult el a szülők és a gyerekek részéről. Testületi üléseken vettek részt, tiltakoztak, kiabáltak, tévé, rádió, minden volt, ami mozgátható.”

„Az első komoly megrázkództatás akkor következett be, amikor a belvárosi iskolák kerültek terítékre. Itt három iskolánk van ötszáz méteres körzeten belül. Ezekbe annyi gyerek jár, amennyi két iskolában kényelmesen elférne. Ezek közül akart egyet megszüntetni az önkor-

mányzat, amit végül is a képviselőtestület nem szavazott meg. Emiatt óriási tüntetések, cirkuszok voltak és mindenféle balhé, ami elképzelhető. Hatalmas viták a szakszervezetek és a szülők részéről. Végül egyszer megszavazta a közgyűlés, de utána a polgármester úr megóvta az egész szavazást. Két hét múlva újratárgyalták, újraszavazták róla, és akkor ez az iskola két szavazat híján megmaradt.”

„Ez egy tagozatos iskola, ahova egyre kevesebb szülő viszi a gyereket, egyre kisebb létszámmal működik, és még a törvény által előírt létszámokat sem tudja felmutatni. Ezt sem úgy akartuk megszüntetni, hogy szélnek eresztve a gyerekeket, hanem úgy, hogy egy másik iskolába telepíteni az egész képzést, de ezt a politika lesöpörte. Érdekes módon először a közgyűlés elfogadta, meghozta a megszüntető határozatot, és akkor mindenféle politikai és egyéb nyomásra visszavonta. A szakma századrangú volt, a lényeg az, hogy a háttér mit tud felmutatni.”

Az is előfordult azonban, hogy azon bukott meg az önkormányzat racionalizálási szándéka, hogy a döntés során figyelmen kívül hagyta egyeztetési kötelezettségét az adott intézmény működtetésében érdekelt társadalmi szervezetekkel. Vagyis az 1990-es évek takarékosági döntései során alkalom nyílt arra, hogy mind az iskolafenntartók, mind az iskolahasználók megtapasztalják a helyi érdekérvényesítés lehetőségét, illetve kipróbálják azokat a formális és informális eljárásokat, amelyek során befolyásolni lehet a hatalmat gyakorlók döntéseit. Az iskolafenntartók megtanulták, kiknek a véleményére kell figyelni a döntések meghozatala előtt, az iskolahasználók pedig felmérhették, hogyan kell lobbizni, illetve milyen társadalmi szervezeteket kell létrehozni és működtetni annak érdekében, hogy érdekeiket figyelembe vegyék a döntéseknél.

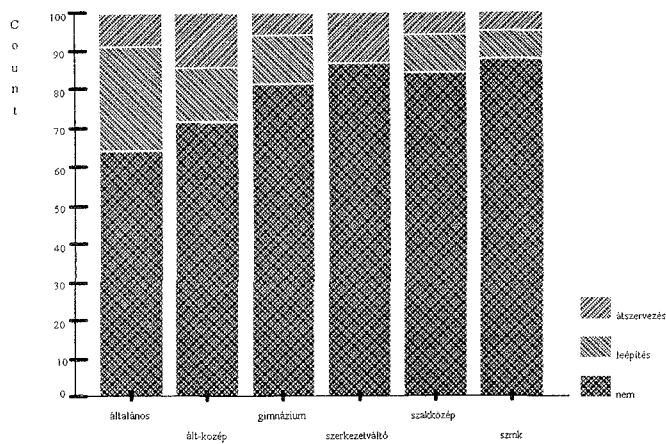
Iskolaátszervezések

A közoktatási Bokros-csomag részben azokból az intézkedésekből állt, amelyek az oktatási intézmények számának a csökkentésével (iskolabezárás, összevonás) próbálták racionalizálni a helyi intézményrendszert. Az intézményátszervezések sikere nagy mértékben függött attól, hogy mennyire voltak előkészítve a döntések. Az előkészítés alatt részben az értendő, hogy mennyire volt elfogadható (racionális érvekkel alátámasztható) a döntés, és mennyire sikerült az érdekelttel előre elfogadtatni az érveket.

Az átszervezési javaslatok kimunkálásában valamennyi önkormányzatnál az oktatási bizottságok és az oktatási irodák szakemberei játszották a főszerepet. A legtöbb esetben ők gyűjtötték össze az intézményekre vonatkozó statisztikai adatokat, és ők tettek javaslatot arra, hogy milyen intézkedéssel mennyi pénz takarítható meg. (Előfordult, hogy a javaslatok első változata többféle alternatívát tartalmazott, pontosan kiszámítva, hogy melyik intézkedés milyen ráfordítással és milyen haszonnal jár.) A helyi oktatási szakemberek javaslatai azonban nem minden esetben feleltek meg az önkormányzati testületek várakozásainak. (Előfordult, hogy részrehajlással, illetve elfogultsággal vádolták az irodák munkatársait, és kevesellték a megtakarítható összegeket.) Még kevésbé bizonyult sikeresnek az az eljárás, amikor az irodák, illetve az oktatási bizottságok az intézményvezetőket is bevonták a javaslatok előkészítésébe. Az igazgatók többsége ugyan mindenütt elismerte az átszervezések elkerülhetetlenségét, de amikor konkrét javaslatokra került sor, mindenki a másik iskoláját vélte megszüntethetőnek.

Az önkormányzatok takarékosági intézkedései nem egyforma mértékben érintették a különböző típusú oktatási intézményeket. Miután a gyereklétszám csökkenése az általános iskolákban volt a legradikálisabb, a takarékosági intézkedések is az általános iskolákat érintették a leggyakrabban.

Érintette-e változás az iskolát

Iskolatípus

Igazgatók, 1997

A középfokú iskolák esetében bonyolultabb volt a helyzet. Mivel a kilencvenes évek közepén igen magas volt az ifjúsági munkanélküliség, és megnövekedtek az érettségit nyújtó képzési formák iránti szülői igények, ez némiképpen ellensúlyozta a demográfiai hullámvölgy hatásait. A középiskolák siettek alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez. A gimnáziumok enyhítették felvételi követelményeiket – a korábban elutasított közepes tanulókat is felvették –, a szakmai iskolák pedig sorra indították érettségit is adó szakközépiskolai, és a képzési időt öt évre meghosszabbító technikai osztályait. Ily módon a gyereklétszám főként a hagyományos három éves szakmunkásképzésben csökkent, és az önkormányzatok takarékosági intézkedései is főként erre az iskolatípusra koncentráálódtak.

Viszonylag sikeresen kerültek el a takarékosági intézkedéseket azok a gimnáziumok, amelyek az 1990-es évek elején kezdtek bele a szerkezetváltásba: hat- vagy nyolcosztályos gimnáziumi osztályokat indítottak, vagyis a képzési idő növelésével biztosították létszámukat. Érzékenyen érintették viszont a takarékosági intézkedések azokat a „kiegészítő” típusú oktatási intézményeket (dolgozók iskolái, kollégiumok, nevelési tanácsadók stb.), amelyeknek a támogatását anélkül lehetett csökkenteni, hogy az iskolafenntartók alapvető feladatellátása sérült volna.

Hogy egy-egy településen melyik iskola átszervezésére került sor, azt elsősorban a gyereklétszám csökkenésének mértéke befolyásolta. Ez településenként és településrészenként is különböző mértékű volt. Függett az adott településrész lakosságának összetételétől (például lakótelepek előregedése), de függött az adott iskola programkínálatától is. Az elmúlt évek oktatási szolgáltatási versenyében a megújulásra képte-

len igazgatók, illetve az ambíció- és ötletszegény tantestületek gyakran voltak kénytelenek átélni iskolájuk elnéptelenedését.

Gyakori szempont volt a kiválasztásnál az iskolaépület elhelyezkedése is. Ebből a szempontból főként a belvárosi iskolák kerültek veszélybe, ahol több általános iskola működött kis távolságon belül. Előfordult, hogy az iskolaépület állapotát is mérlegelték. A megszüntetés melletti érv volt, ha az épület elavult volt, romos vagy költséges felújításra szorult volna. Ezekben az esetekben a takarékosági intézkedés azzal a pozitív következménnyel járt, hogy jó néhány településen sikerült végleg bezárni néhány oktatási célra tökéletesen alkalmatlan iskolaépületet. Néha azonban az is előfordult, hogy éppen ellenkezőleg, az épület jó fekvése, illetve jó minősége – jó pénzért való eladhatósága – szolgált érvként a megszüntetés mellett.

Általában könnyebben megvalósultak azok az átszervezési szándékok, amelyek olyan szakmai vagy egyéb iskolákat érintettek, amelyek nem kizárólag (vagy nem elsősorban) az adott település oktatási igényeit elégítették ki. Miután a szülők nagy része nem volt helybeli lakos, ritkábban szerveztek ellenállási akciókat, és a képviselőket sem fenyegette a helybeli voksok elvesztése.

A takarékosági intézkedések során elég sok településen került sor külterületi, oktatásra alkalmatlan, romos épületekben működő, kifejezetten hátrányos helyzetű, vagy éppen cigány gyerekeket oktató iskolák megszüntetésére. Ezeknek a változásoknak a következtében a gyerekeknek bár távolabbról kell bejárniuk, de jobb minőségű iskolákba kerültek. Az ilyen átszervezéseket azonban általában kettős ellenállás kísérte, ugyanis nemcsak a megszüntetett iskolák tanulóinak a szülei tiltakoztak, hanem a befogadó iskolákba járó gyerekek szülei is kifejezték „az iskola színvonalát rontó” gyerekekkel szembeni elégedetlenségüket.

Az intézményátszervezésekről szóló viták során számos önkormányzatot ért olyan vád, hogy a döntés előkészítése során nem mérlegelték az iskolában folyó pedagógiai munka minőségét. Ennek az volt az egyik oka, hogy az átszervezésre (megszüntetésre) kijelölt iskolák pedagógiai munkájának minőségéről az iskolafenntartóknak lehettek benyomásaik, de nem volt határozott véleményük. A takarékosági intézkedéseket végrehajtó önkormányzatok nagy részének egyszerűen nem voltak olyan információk a birtokában, amelyek alapján az iskolákban folyó munka minőségét megítélhették volna.

Az igazgatók szerepe

Nehezen eldönthető kérdés, hogy az igazgató személye, illetve kapcsolatrendszerre és vezetői kvalitásai mekkora szerepet játszottak az intézmények megszüntetésre, illetve átszervezésre történő kijelölésénél. Valószínűnek látszik, hogy volt olyan eset, amikor ezek a szempontok is szerephez jutottak (például amikor két hasonló adottságú iskola megszüntetését mérlegelték), és olyan is volt, amikor nem (amikor egyéb szempontok egyértelműen döntötték el a helyzetet).

Az önkormányzati munkatársakkal készített interjúk alapján azonban mégis az a határozott benyomásunk, hogy azoknak az intézményeknek volt nagyobb esélyük a megszüntetésre, illetve átszervezésre, amelyeknek az igazgatóival a fenntartó nem volt elégedett. Az elégedetlenség oka a legtöbb esetben az volt, hogy az igazgató nem volt elég innovatív (nem vezetett be vonzó, új programokat), nem bizonyult elég jó menedzsernek (nem szerzett elég pénzt pályázati úton az iskolának), nem

volt elég határozott (túlságosan humánusnak és gyengének mutatkozott a tantestülettel szemben), vagy nem volt elég népszerű a tantestületében. Az 1990-es évek közepének iskolaátstrukturizációi tehát – egyéb hozadékaik mellett – jó alkalmat teremtettek az iskolafenntartóknak arra is, hogy megszabaduljanak az intézményvezetőktől, akiknek a munkájával elégedetlenek voltak.

Az önkormányzati munkatársak beszámolóí szerint a szakmai-pedagógiai felkészültség és a politikai elkötelezettség – melyik igazgató melyik pártnak a híve – nem játszott lényeges szerepet az igazgatók megítélésében. Vagyis az volt a benyomásunk, hogy a '90-es években az igazgatók többsége már nem politikai lojalitásának (mint az '50-70-es években), és nem is szakmai felkészültségének (mint a '80-as években), hanem kifejezetten menedzseri képességeinek köszönhette a fenntartóknál kivívott elismerését.

Az átlagosnál nagyobb volt az intézmény esélye a megszüntetésre akkor is, ha nem volt kinevezett igazgatója (aki menedzselte volna, és aki lobbizott volna érte), hanem csak átmenetileg bíztak meg valakit a vezetésével. Ez a helyzet azonban tudatos politikaként is jellemző volt. Előfordult, hogy a régi igazgató nyugdíjazása után a fenntartó azért nem nevezett ki újat, mert már tervbe vette az iskola megszüntetését, és az elképzelés így egyszerűbben volt végrehajtható.

Az átszervezések, illetve iskolabezárások folyamatában az igazgatók helyzetét „kettős kötésük” nehezítette. Ez egyrészt abból adódott, hogy érzelmileg akkor sem tudtak azonosulni az iskolaátstrukturizációs döntéssel, amikor kénytelenek voltak elfogadni a racionális érveket, másrészt pedig abból, hogy mint önkormányzati alkalmazottak, kénytelenek voltak elfogadni a döntést, de mint intézményvezetőknek, a tantestület, a szülők és a gyerekek érdekeit kellett képviselniük.

Ebben a szorongató helyzetben, ki-ki személyiségének és a konkrét körülményeknek megfelelő stratégiát választott. Voltak olyan igazgatók, akik az *önkormányzatokkal kezdettől belátó, kompromisszumkész és együttműködő* magatartást tanúsítottak. Ennek a magatartásnak a politikai tisztánlátás volt a feltétele a helyi erőviszonyok felmérését és az oktatáspolitikai szándékokat illetően, és feltételezte az intézményi érdekeken való felülemelkedést, valamint a tantestülethez fűződő érzelmi kötöttségektől való mentességet. Igaz, hogy az ilyen igazgatóknak a pedagógusok körében népszerűségvesztéssel kellett szembenéznie, de cserében arra számíthatott, hogy az intézményt megszüntető önkormányzat nem lesz hálátlan a döntését támogató igazgatóval szemben.

Gyakoribb volt az az igazgatói magatartás, amelyik a döntéselőkészítés során *ellenezte ugyan az iskolaátstrukturizációt (bezárást), de a döntést követő gyakorlati kérdések megoldásában együttműködött az önkormányzattal*. Ez az álláspont nemcsak praktikus, de morális érvekkel is indokolható volt: az igazgató lojális maradt a tantestülettel (ellenezte a döntést), de mint önkormányzati alkalmazott, végrehajtotta az átszervezésből rá háruló feladatokat, esetleg eközben is alkalmat nyílt a pedagógusok érdekeinek képviseletére.

A megszüntetett iskolák igazgatói között azonban olyanok is voltak, akik nem értettek egyet az önkormányzati döntéssel, és ezt az álláspontjukat következetesen megtartották, sőt, az önkormányzati döntéssel szembeni *ellenállás élére álltak*. Ezek az igazgatók is mindvégig lojálisak maradtak tantestületükhöz, de kissé idealistának bizonyultak az erőviszonyok felmérését illetően. Az is előfordult, hogy

len igazgatók, illetve az ambíció- és ötletszegény tantestületek gyakran voltak kénytelenek átélni iskolájuk elnéptelenedését.

Gyakori szempont volt a kiválasztásnál az iskolaépület elhelyezkedése is. Ebből a szempontból főként a belvárosi iskolák kerültek veszélybe, ahol több általános iskola működött kis távolságon belül. Előfordult, hogy az iskolaépület állapotát is mérlegelték. A megszüntetés melletti érv volt, ha az épület elavult volt, romos vagy költséges felújításra szorult volna. Ezekben az esetekben a takarékosági intézkedés azzal a pozitív következménnyel járt, hogy jó néhány településen sikerült végleg bezárni néhány oktatási célra tökéletesen alkalmatlan iskolaépületet. Néha azonban az is előfordult, hogy éppen ellenkezőleg, az épület jó fekvése, illetve jó minősége – jó pénzért való eladhatósága – szolgált érvként a megszüntetés mellett.

Általában könnyebben megvalósultak azok az átszervezési szándékok, amelyek olyan szakmai vagy egyéb iskolákat érintettek, amelyek nem kizárólag (vagy nem elsősorban) az adott település oktatási igényeit elégítették ki. Miután a szülők nagy része nem volt helybeli lakos, ritkábban szerveztek ellenállási akciókat, és a képviselőket sem fenyegette a helybeli voksok elvesztése.

A takarékosági intézkedések során elég sok településen került sor külterületi, oktatásra alkalmatlan, romos épületekben működő, kifejezetten hátrányos helyzetű, vagy éppen cigány gyerekeket oktató iskolák megszüntetésére. Ezeknek a változásoknak a következtében a gyerekeknek bár távolabbról kell bejárniuk, de jobb minőségű iskolákba kerültek. Az ilyen átszervezéseket azonban általában kettős ellenállás kísérte, ugyanis nemcsak a megszüntetett iskolák tanulóinak a szülei tiltakoztak, hanem a befogadó iskolákba járó gyerekek szülei is kifejezték „az iskola színvonalát rontó” gyerekekkel szembeni elégedetlenségüket.

Az intézményátszervezésekről szóló viták során számos önkormányzatot ért olyan vád, hogy a döntés előkészítése során nem mérlegelték az iskolában folyó pedagógiai munka minőségét. Ennek az volt az egyik oka, hogy az átszervezésre (megszüntetésre) kijelölt iskolák pedagógiai munkájának minőségéről az iskolafenntartóknak lehettek benyomásaik, de nem volt határozott véleményük. A takarékosági intézkedéseket végrehajtó önkormányzatok nagy részének egyszerűen nem voltak olyan információk a birtokában, amelyek alapján az iskolákban folyó munka minőségét megítélhették volna.

Az igazgatók szerepe

Nehezen eldönthető kérdés, hogy az igazgató személye, illetve kapcsolatrendszere és vezetői kvalitásai mekkora szerepet játszottak az intézmények megszüntetésre, illetve átszervezésre történő kijelölésénél. Valószínűnek látszik, hogy volt olyan eset, amikor ezek a szempontok is szerephez jutottak (például amikor két hasonló adottságú iskola megszüntetését mérlegelték), és olyan is volt, amikor nem (amikor egyéb szempontok egyértelműen döntötték el a helyzetet).

Az önkormányzati munkatársakkal készített interjúk alapján azonban mégis az a határozott benyomásunk, hogy azoknak az intézményeknek volt nagyobb esélyük a megszüntetésre, illetve átszervezésre, amelyeknek az igazgatóival a fenntartó nem volt elégedett. Az elégedetlenség oka a legtöbb esetben az volt, hogy az igazgató nem volt elég innovatív (nem vezetett be vonzó, új programokat), nem bizonyult elég jó menedzsernek (nem szerzett elég pénzt pályázati úton az iskolának), nem

volt elég határozott (túlságosan humanusnak és gyengének mutatkozott a tantestülettel szemben), vagy nem volt elég népszerű a tantestületében. Az 1990-es évek közepének iskolaátstrukturizációi tehát – egyéb hozadékaik mellett – jó alkalmat teremtettek az iskolafenntartóknak arra is, hogy megszabaduljanak az intézményvezetőktől, akiknek a munkájával elégedetlenek voltak.

Az önkormányzati munkatársak beszámolója szerint a szakmai-pedagógiai felkészültség és a politikai elkötelezettség – melyik igazgató melyik pártnak a híve – nem játszott lényeges szerepet az igazgatók megítélésében. Vagyis az volt a benyomásunk, hogy a '90-es években az igazgatók többsége már nem politikai lojalitásának (mint az '50-70-es években), és nem is szakmai felkészültségének (mint a '80-as években), hanem kifejezetten menedzseri képességeinek köszönhette a fenntartóknál kivívott elismerését.

Az átlagosnál nagyobb volt az intézmény esélye a megszüntetésre akkor is, ha nem volt kinevezett igazgatója (aki menedzselte volna, és aki lobbizott volna érte), hanem csak átmenetileg bíztak meg valakit a vezetésével. Ez a helyzet azonban tudatos politikaként is jellemző volt. Előfordult, hogy a régi igazgató nyugdíjazása után a fenntartó azért nem nevezett ki újat, mert már tervbe vette az iskola megszüntetését, és az elképzelés így egyszerűbben volt végrehajtható.

Az átszervezések, illetve iskolabezárások folyamatában az igazgatók helyzetét „kettős kötöttség” nehezítette. Ez egyrészt abból adódott, hogy érzelmileg akkor sem tudtak azonosulni az iskolaátstrukturizációs döntéssel, amikor kénytelenek voltak elfogadni a racionális érveket, másrészt pedig abból, hogy mint önkormányzati alkalmazottak, kénytelenek voltak elfogadni a döntést, de mint intézményvezetőknek, a tantestület, a szülők és a gyerekek érdekeit kellett képviselniük.

Ebben a szorongató helyzetben, ki-ki személyiségének és a konkrét körülményeknek megfelelő stratégiát választott. Voltak olyan igazgatók, akik az *önkormányzatokkal kezdettől belátó, kompromisszumkész* és együttműködő magatartást tanúsítottak. Ennek a magatartásnak a politikai tisztánlátás volt a feltétele a helyi erőviszonyok felmérése és az oktatáspolitikai szándékokat illetően, és feltételezte az intézményi érdekeken való felülemelkedést, valamint a tantestülethez fűződő érzelmi kötöttségektől való mentességet. Igaz, hogy az ilyen igazgatóknak a pedagógusok körében népszerűségvesztéssel kellett szembenéznie, de cserében arra számíthatott, hogy az intézményt megszüntető önkormányzat nem lesz hálátlan a döntését támogató igazgatóval szemben.

Gyakoribb volt az az igazgatói magatartás, amelyik a döntéselőkészítés során *ellenkezett ugyan az iskolaátstrukturizációt (bezárást), de a döntést követő gyakorlati kérdések megoldásában együttműködött az önkormányzattal*. Ez az álláspont nemcsak praktikus, de morális érvekkel is indokolható volt: az igazgató lojális maradt a tantestülettel (ellenkezett a döntést), de mint önkormányzati alkalmazott, végrehajtotta az átszervezésből rá háruló feladatokat, esetleg eközben is alkalma nyílt a pedagógusok érdekeinek képviseletére.

A megszüntetett iskolák igazgatói között azonban olyanok is voltak, akik nem értettek egyet az önkormányzati döntéssel, és ezt az álláspontjukat következetesen megtartották, sőt, az önkormányzati döntéssel szembeni *ellenállás élére álltak*. Ezek az igazgatók is mindvégig lojálisak maradtak tantestületükhöz, de kissé idealistának bizonyultak az erőviszonyok felmérése és az oktatáspolitikai szándékokat illetően. Az is előfordult, hogy

azért vállalták a nyílt szembeszegülést, mert úgy érezték, hogy iskolájuk megszüntetésénél nagyobb veszteség már nem érheti őket.

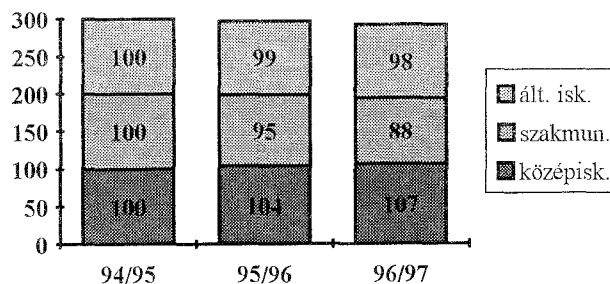
Akárhogy viselkedtek is az igazgatók, az iskolaátstrukturizálást (megszüntetést) valamennyien életük válságos helyzeteként élték át. Még ha elfogadták is a döntés racionális érveit, akkor is úgy érezték, hogy korábbi tevékenységük értelme kérdőjeleződik meg, és munkájuk eredménye vész kárba. Különösen deprimálta ez a helyzet a nyugdíj előtt álló igazgatókat, akiknek vezetői pályafutása dicstelen véget ért, és iskolájuk megszüntetése után sem idejük, sem erejük, sem kedvük nem maradt az újrakezdesre.

Az átszervezett iskolák igazgatóinak további sorsa is igen sok variációt mutat. Ez részben életkoruktól (nyugdíjkorúak voltak-e), egyéni ambícióiktól (kiábrándultak-e véglegesen a vezetői szerepből, vagy továbbra is vezetők akartak maradni) és lakóhelyük adottságaitól (nagyobb településeken sokkal több lehetőség kínálkozott az elhelyezkedésre) függött, részben pedig attól, hogy az átszervezések során milyen viszonyba kerültek az iskolafenntartóval. Azok az igazgatók, akik legalább az átszervezések lebonyolítása során lojálisak voltak az önkormányzathoz, nyilvánvalóan később is több segítségre (például legalább egy igazgatóhelyettesi állásra) számíthatnak, mint azok, akik látványos ellenállási akciókat szerveztek.

A pedagóguslétszám csökkentése

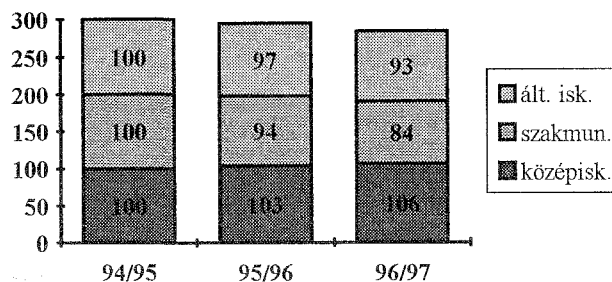
A közoktatási Bokros-csomaggal sikerült elérni, hogy az elmúlt három évben a gyereklétszámhoz igazodva csökkenjen az iskolákban alkalmazott pedagógusok száma.

A tanulók létszámának változása %-ban

(Forrás: KSH, 1997)

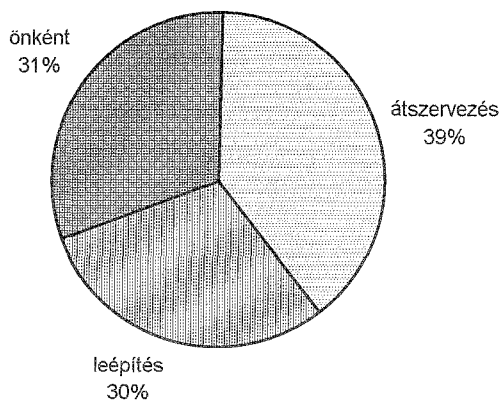
A pedagógusok létszámának változása %-ban

(Forrás: KSH, 1997)

A pedagógusok létszámának csökkentése általában kétféle módon történt: vagy úgy, hogy az önkormányzat átszervezett (bezárt, összevont) iskolákat, és ily módon tudott megtakarítani pedagógus állásokat, vagy az óraszámemelést, illetve az oktatási szolgáltatások mennyiségi és minőségi csökkentése útján „építette le” az intézmények pedagógusainak számát. Előfordult, hogy kijelöltek egy minden intézményre érvényes százalékos kontingenst, és ennek megfelelően mindenütt csökkenteni kellett a létszámot. Olyan település is akadt bőven, ahol mindkét eljárást alkalmazták.

Miért szűnt meg a munkaviszonya

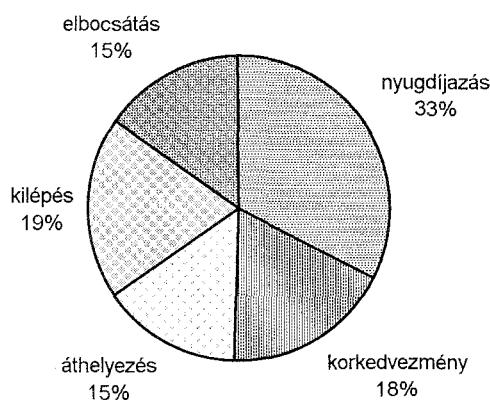
Pedagógusok, 1997

Számítva az elégedetlenségre, a pedagóguslétszám-csökkentést minden településen hosszú előkészítő munka előzte meg (felmérések, számítások, elemzések, a va-

riációk mérlegelése, hosszadalmas viták és egyeztetések), és mindenütt rendkívül óvatos és körültekintő lebonyolításra került sor. Ennek nemcsak az volt az oka, hogy az önkormányzatok joggal félték a kellemetlen intézkedések nyomán várható népszerűségvesztéstől, hanem az is, hogy a pedagógusok, az érdekvédelmi szervezetek, sőt, néhol maguk az igazgatók is éberren figyelték a lebonyolítás jogszerűségét, készen állva arra, hogy sérelem esetén azonnal bepereljék az önkormányzatot. Néhány önkormányzat szabályos forgatókönyvet készített a létszámleépítésről, és időben is igyekezett széthúzni az eseményeket, hogy csökkentse az ellenállást, illetve az elbocsátások sokkhatását.

Az önkormányzatok óvatosságát jelzi, hogy mindenütt azon igyekeztek, hogy lehetőleg a leginkább „fájdalommentes” eljárásokat alkalmazzák. A pedagóguslétszám csökkentését minden esetben azzal kezdték, hogy *megszüntették a be nem töltött álláshelyeket*, ezután került sor *a szerződéses megbízások megszüntetésére*, *a megfelelő korúak nyugdíjazására*, majd *az előnyugdíjazásra*, és csak végső esetben szánták rá magukat aktív korú pedagógusok *elbocsátására*. Amikor az iskolaátstrukturizációk és leépítések elkezdődtek, mindenütt akadt néhány olyan pedagógus is (főként a fiatalabbak, magasabb képzettségűek, vállalkozóbb szelleműek közül), akik *önkéntes kilépésre* szánták el magukat.

A létszámcsökkentés módja

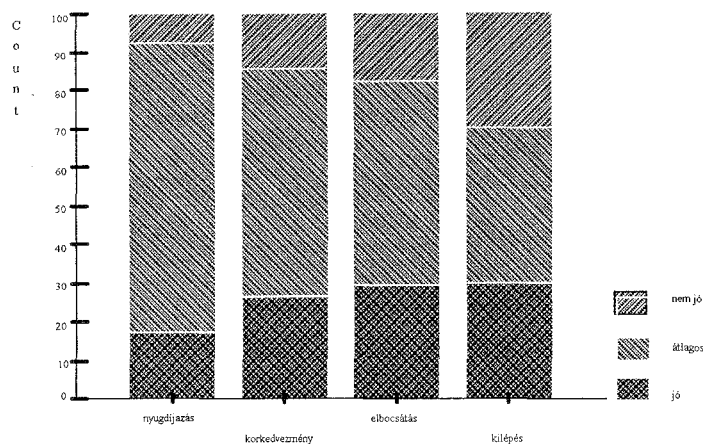
Igazgatók, 1997

A nyugdíjazási „hullámnak” mellett, hogy nem növelte lényegesen a munkanélkülivé váló pedagógusok számát, egyenes következménye volt a „tantestületek fiatalítása”. Következésképpen kellett azonban számolni azzal is, hogy a létszámcsökkentést elszenvedett intézményekben az elkövetkező években nem várható nyugdíjazás, tehát nem fognak felvenni pályakezdő pedagógusokat, ami nyilvánvalóan beszűkíti a leendő pedagógusok munkaerőpiaci esélyeit.

Az 1990-es évek takarékosági intézkedéseinek a tantestületek fiatalításán túl helyenként szelekciós funkciója is volt. Jó néhány iskolának sikerült ezúton megsza-

badulnia azoktól a pedagógusoktól, akikkel a munkáltató nem volt elégedett, illetve azoktól a tanároktól, akik összeférhetetlennek bizonyultak a tantestületekben.

Milyen kapcsolata volt az igazgatóval

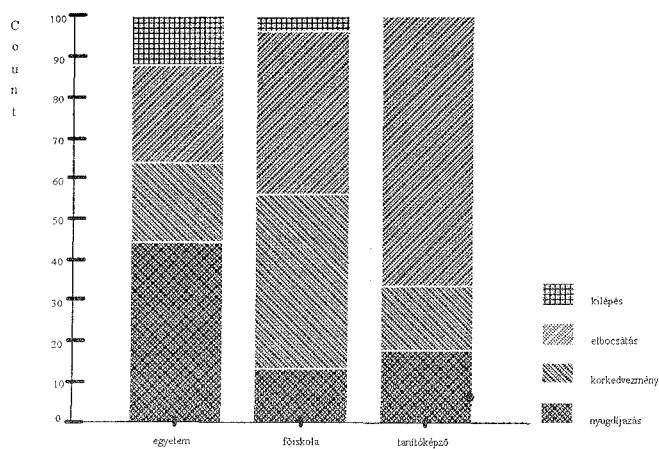

A munkaviszony megszűnésének oka

Pedagógusok, 1997

Miután létszámleépítésre főként az általános iskolákban került sor, nem egyforma mértékben érintette a pedagógusok különböző képzettségű csoportjait: kényszerű elbocsátással a leggyakrabban a tanítóképzőt végzetteknek kellett szembenézniük. Ez ugyanakkor azt jelentette, hogy a létszámleépítések pozitív hatással voltak a pedagógusok iskolázottság szerinti összetételére.

A munkaviszony megszűnésének módja

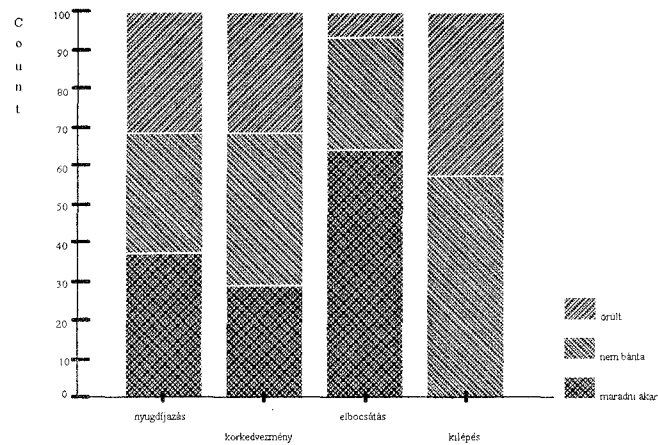
Iskolai végzettség

Pedagógusok, 1997

A létszámleépítés folyamatában kulcsszerepet játszottak az intézményvezetők. A takarékosági döntéseket ugyan az önkormányzati testületek hozták, de a konkrét intézkedést (nyugdíjazást, elbocsátást) az igazgatóknak kellett lebonyolítaniuk. Az ő korántsem kellemes szerepük volt az is, hogy kiválasszák a tantestületből a nélkülözhető (nyugdíjazható, elbocsátható) pedagógusokat, közöljék velük a döntést, és vele egyetértve próbáljanak megoldást találni további helyzetére.

Akármilyen „körültekintően és humánusan” közölték az igazgatók a pedagógusokkal, hogy a továbbiakban nincs szükség a munkájukra, ez nyilvánvalóan mélységesen sértette és megviselte őket. Vagyis nagyon valószínű, hogy az önkormányzati statisztikák szerint nem túlságosan nagy mértékű, és rendkívül körültekintően lebonyolított pedagógus létszámcsökkentés az érintettek esetében minden óvatosság ellenére számos életpálya időnek előtti keréketörését eredményezte, és jó néhány drámai élethelyzetet produkált.

Viszonya a munkaviszony megszűnéséhez

A munkaviszony megszűnésének oka

Pedagógusok, 1997

A Bokros-csomag helyi végrehajtásában az oktatási kormányzat ugyan háttérben maradt, de kormányzati eszközökkel segítséget nyújtott a feladatot végrehajtó önkormányzatoknak. Ezek közé tartozott, hogy lehetővé tették az önkormányzatok számára, hogy pályázati úton korengedményes nyugdíjazási lehetőséghez jussanak azok a pedagógusok, akik hajlandók voltak élni ezzel a lehetőséggel. Ezek a kedvezmények jelzés-értékűek voltak az önkormányzatok számára. Azt jelezték, hogy a központi kormányzat akaratával egy irányba tartanak, ha nekilátnak a takarékosági intézkedések foganatosításának. A másik eszköz, amellyel a kormány az önkormányzatok segítségére sietett, az elbocsátott pedagógusok végkielégítési költségeinek átvállalása volt.

A végkielégítéssel elbocsátott pedagógusok száma településtípus szerint

Település	Fő	Fő %
Budapest	243	9,14
Megyeszékhely	930	34,96
Város	359	13,50
Kisváros	473	17,78
Község	530	19,92
Megyei önkormányzat	125	4,70
Összesen	2660	100,00

(Forrás: MKM adatbázis, 1997)

Annak ellenére, hogy egy-egy településen az elbocsátás viszonylag kevés pedagógust érintett, rendkívül nagy volt a pedagógusok és a lakosság körében a felháborodás a pedagógusok állásvesztésével kapcsolatban. Ennek részben az volt az oka, hogy bár az 1990-es évek elejétől Magyarországon is mindennapos tapasztalattá vált a munkanélküliség, az emberek azt is megszokták, hogy ez elsősorban az alacsony iskolázottságú fizikai munkásokat érinti, és nem a diplomás, értelmiségi csoportokat. Emellett hiába igyekeztek az önkormányzatok bizonyítani, hogy a csökkentett létszámú tantestületekkel is biztosítani tudják az intézmények oktatási szolgáltatásait, mindenki arra gyanakodott, hogy megint az állampolgároknak „járó” szolgáltatásokon akarnak takarékoskodni. Harmadrészt pedig a pedagóguslétszám csökkentése a lakosság (a szülők) által jól ismert személyek (tanárok, osztályfőnökök stb.) elvesztését jelentette, tehát sokkal közvetlenebb élmény volt, mint amikor a település nagyüzeme csökkentette felére a munkás állományát. Az ellenállást természetesen politikai tényezők (ellenzéki pártok, szakszervezetek) is inspirálták, amikor éberrel figyelve az oktatási kormányzat intézkedéseit, a legkisebb jelre a tömeges pedagógus munkanélküliség rémével riogatták az érintetteket.

Az elbocsátott pedagógusok további sorsa

A Bokros-csomag óvatos és körültekintő önkormányzati végrehajtása nemcsak az iskolabezárások és az elbocsátások folyamatát jellemezte, hanem meglátszott az intézkedések által érintett pedagógusok további sorsának alakulásán is. Az önkormányzati vezetőkkel készített interjúkból az derül ki, hogy a nagyvárosokban sem érte el a százat a takarékosági intézkedések következtében munka nélkül maradt pedagógusok száma, a kisvárosokban pedig általában tíz alatt maradt.

*A munkanélküli pedagógusok számának alakulása
1995–1997*

	1995	1996	1997
Óvodák	751	1159	1279
Általános iskolák	859	1644	1947
Gyógypedagógiai intézmények	36	35	35
Szaktanárképzők, szakiskolák	153	247	243
Középiskolák	196	329	439
Egyéb iskolatípusok	839	1282	1283
Pedagógus állást kereső képesítés nélküliek	563	670	474
Összesen	3397	5366	5700

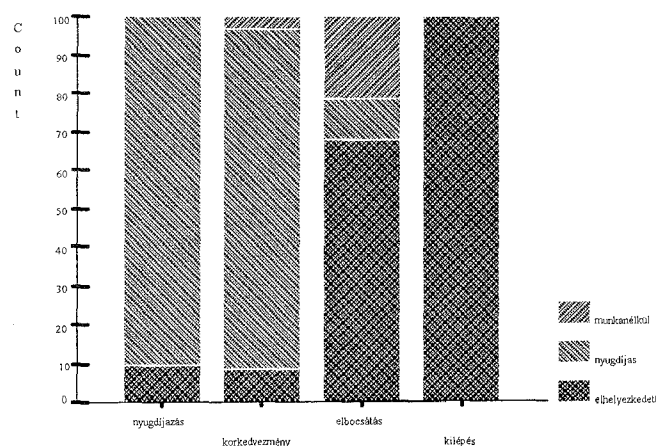
(Forrás: Oktatáspolitikai adatok, KSH, 1997, Országos Munkaügyi Módszertani Központ adatállománya)

Ezt a viszonylag kedvező helyzetet úgy lehetett elérni, hogy a takarékosági intézkedéseket lebonyolító önkormányzatok többsége maga gondoskodott az elbocsátott pedagógusok elhelyezéséről. Az önkormányzatok egy része szabályos személyi adatbankot működtetett, amelyben regisztrálták a „szabad” pedagógus-kapacitást és kijelölték őket az oktatási intézményeknek, vagy legalább felhívták az iskolaigazgatók figyelmét az állástalan pedagógusok foglalkoztatására.

Az önkormányzatok óvatos közvetítési akcióit az indokolta, hogy bár rendkívül fontosnak tartották, hogy az elbocsátott pedagógusok állást találjanak, óvakodtak az intézményvezetők munkáltatói jogaiba való beavatkozástól.

Erre a beavatkozásra általában két dolog miatt sem volt szükség. Egyrészt, mert ahogy az egyik önkormányzati tisztviselő fogalmazott: „Nagyon erős volt a szolidaritás az iskolák között.” Vagyis az iskolaigazgatók, ha csak tehették, felvették az elbocsátott pedagógusokat, hiszen nagyon jól tudták, hogy egy következő takarékosági hullámban ők is sorra kerülhetnek, és akkor nekik is jól fog jönni a szolidaritás. Másrészt pedig azért, mert miközben az egyik intézményben álláshelyeket szüntettek meg, a gyerekek és a feladatok átcsoportosításával más intézményekben pedagógus-hiány keletkezett. Ennek következtében állt elő az a más foglalkozási csoportokéhoz képest rendkívül kedvező helyzet, hogy a takarékosági intézkedések nyomán önként kilépő pedagógusok mindegyike talált állást, és az elbocsátottaknak is csak alig több, mint egyötöde lett munkanélküli.

Jelenlegi státusza

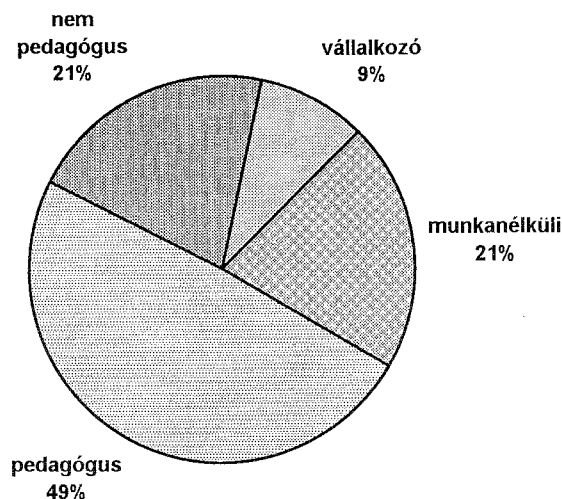
A munkaviszony megszűnésének oka

Pedagógusok, 1997

A pedagógusok elhelyezkedését határozottan megkönnyítette, hogy az 1990-es évek közepének takarékosági intézkedései egybeestek a közoktatás reformfolyamataival, vagyis erre az időszakra nemcsak az oktatási szolgáltatások racionalizálása (leépítése) volt jellemző, hanem az oktatási szolgáltatások bővítése is (középiskolai expanzió, az általános képzés idejének meghosszabbítása, egyházi, alapítványi iskolák létesítése). Lényegében ennek köszönhető, hogy az önkormányzati iskolákból a

takarékosság jegyében elbocsátott aktív korú pedagógusok többsége nem vált véglegesen állástalanná, sőt, közel fele ma is pedagógusként dolgozik. A '90-es évek létszámleépítései tehát sokkal inkább bizonyos pedagógus csoportok foglalkoztatási átrendeződését, mint a pedagóguslétszám radikális csökkentését eredményezték.

A munkahelyüket veszített pedagógusok jelenlegi foglalkozása

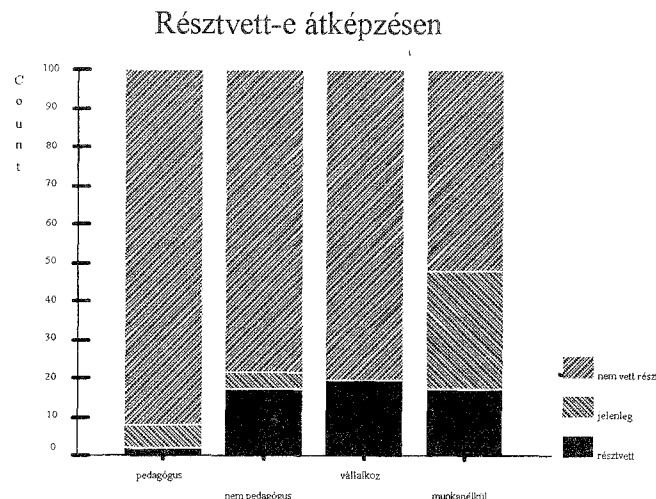

Aktív korú pedagógusok, 1997

Az elhelyezkedés azoknak a pedagógusoknak az esetében sem volt teljesen reménytelen, akiket végkielégítéssel bocsátottak el. Sokan lettek ugyan közülük munkanélküliek, jó néhányan pályaelhagyók, de olyanok is akadtak, akik sikeresen elhelyezkedtek egy másik településen, sőt, még az is előfordult, hogy ugyanazon település másik iskolájában. (Egy-két élelmesebb pedagógus maga kérte a végkielégítéssel történő elbocsátást, mert már előre biztosítva volt az új állása. Az iskolafenntartók némi szemrehányással emlegették ugyan ezeket az „ügyeskedő” tanárokat, de miután az iskolákban az igazgató gyakorolja a munkáltatói jogokat, a fenntartó nem szólhat bele, ha olyan pedagógust vesz fel, akit egy másik iskolából végkielégítéssel elbocsátottak. Emellett természetesen a pedagógusok elhelyezkedésének sikerét szubjektív tényezők is meghatározták. Szerepet játszott a pedagógus képzettségi szintje, szakjának keresettsége, szakmai jóhíre, és helyenként természetesen szerepet kapott a helyi társadalmi kapcsolatok hálójára is.

A közoktatási Bokros-csomagot megelőzően országosan, és egy-egy nagyvárosban is nagy volt a készülődés a pedagógus-átképzések lebonyolítására. A munkaügyi minisztérium pénzt különített el az átképzések céljára, a regionális átképző központok készen álltak a tanfolyamok szervezésére, és egy-egy nagyobb cég (például biz-

tosító társaság) azonnal jelentkezett, hogy szívesen foglalkoztatna az átképzés után pedagógusokat. Az önkormányzatoknál készült interjúk szerint azonban átképzésükre csak elvétve került sor, és az állásukat veszített tanároknak is csak töredéke számolt be arról, hogy résztvett valamilyen átképzésen.

Jelenlegi foglalkozás

Aktív korú pedagógusok, 1997

Az átképzésre jelentkezők alacsony számának részben az volt az oka, hogy kevesebb pedagógus maradt munka nélkül, mint amennyire számítottak, részben pedig az, hogy aki pályaelhagyóvá vált, más diplomásokhoz hasonlóan az is inkább önállóan, kapcsolataira támaszkodva keresett új munkát, és nem vette igénybe a munkaügyi központok közvetítő vagy átképző szolgáltatásait.

A takarékosági intézkedések fogadtatása

A közoktatási Bokros-csomag végrehajtása valamilyen mértékben minden településen ellenállásba ütközött, hiszen az iskolaátszervezések és a létszámleépítések szülői vagy pedagógusi érdekeket sértettek. Abban azonban elég nagy volt a különbség, hogy milyen mértékben került nyilvánosságra az érdeksérelem, mennyire volt szervezett, illetve látványos az ellenállás, és volt-e ennek valamilyen hatása az önkormányzati döntéshozókra, illetve döntésekre.

Az ellenállások hevességét és látványosságát nemcsak a helyi adottságok – milyen volt az iskola népszerűsége, mennyire voltak elszántak és szervezettek a pedagógusok és a szülők –, hanem az intézkedés időpontja is befolyásolta. Míg például az 1995-ös első iskolabezárások országos érdeklődésre tarthattak számot a sajtó és a tömegkommunikáció részéről, 1996 végére az iskolaátszervezések körül zajló viták már nem számítottak szenzációnak, szinte „mindennapos” eseményekké váltak.

Az iskolaátszervezéseket mindenütt a pedagógusok éles vitái és ellenállási akciói kísérték. A viták mellett tüntetések szervezése és aláírásgyűjtés is előfordult. Gya-

kori volt az is, hogy a veszélyeztetett iskola tantestülete újságírókat hívott segítségül, akik a helyi vagy az országos sajtóban tudósítottak az iskolabezárás körüli megpróbáltatásokról. Ha pedig valakit munkajogi sérelem ért, arra számíthatott az iskolafenntartó, hogy bírósági úton keres orvoslást.

A pedagógusok ellenállási akcióiban a szakszervezetek különböző intenzitással vettek részt, attól függően, hogy mennyire voltak bátrak a helyi aktivisták. Az önkormányzati döntésekkel szemben nyíltan fellépő pedagógusoknak ugyanis azzal a kockázattal kellett szembenéznük, hogy ha az ellenállást nem kíséri siker, és iskolájukat mégis bezárják, az önkormányzat segítségére fognak szorulni az elhelyezkedésnél. Különösen a szakszervezetekben aktív pedagógusok sorsa nem volt irigylésre méltó. Előfordult, hogy az önkormányzattal szemben tanúsított aktivitásukat az iskolafenntartók később keményen megtorolták.

A pedagógusokkal szinte minden településen szolidaritást vállaltak azoknak a gyerekeknek a szülei, akiket korábban tanítottak. Heves szülői tiltakozások általában azokon a településeken robbantak ki, ahol valamelyik iskola önálló léte is veszélybe került. A szülők minden esetben gyerekeik megszokott és általuk megfelelőnek tartott iskoláját védték, valamint az általuk megismert, elfogadott és olykor kiválónak tartott tanárokat. Az önkormányzati tisztviselők több településen megjegyezték, hogy a szülők akkor is tiltakoztak az iskolabezárások és összevonások ellen, ha ennek következtében arra nyílt esélyük, hogy gyerekeik jobb minőségű iskolákban folytathassák tanulmányaikat. Ennek részben az volt az oka, hogy gyanakodva figyeltek minden olyan változtatást, ami a megszokott környezetüket fenyegette, részben pedig az, hogy az iskolabezárás a gyerekek, a szülők és a pedagógusok számára is többet jelentett, mint amennyi az intézkedéseket tervező önkormányzat íróasztalának perspektívájából látszott: ilyenkor ugyanis tradícióik, szokásaik sérülnek, vagyis az érintettek életének egy darabja vesz el.

Az önkormányzati tisztviselők az interjúk során többször utaltak arra, hogy a szülők nem fejtettek volna ki ilyen heves ellenállást az iskolák védelmében, ha a háttérből az iskolaigazgatók, a pedagógusok és az ellenzéki politikusok nem szervezték volna az eseményeket. Nyilvánvaló, hogy ebben is van igazság. Valószínű, hogy az állásukat féltő pedagógusoknak jól jött, ha a szülők az iskola védelmére keltek, és valószínűleg az ellenzéki politikusok is örültek, ha egy-egy látványos lakossági megmozdulás dokumentálta a hatalmon lévő pártok népszerűségének csökkenését. A szülői tiltakozások őszinteségét azonban mindez nem kérdőjelezheti meg. Egészen bizonyos, hogy sem a pedagógusok, sem az ellenzéki politikusok nem tudták volna mozgósítani a szülőket, ha nem érzik úgy, hogy sérelem éri őket.

Az ellenállási akciók szervezésében mindenütt az értelmiségi szülők jártak az élen, és sokkal hevesebb volt a szülői ellenállás azoknak az iskoláknak az esetében, ahova több értelmiségi szülőnek a gyereke járt. Ennek egyrészt az az oka, hogy az értelmiségiek érzékenyebben reagálnak minden jogsértés esetén, másrészt az, hogy inkább birtokában vannak azoknak a készségeknek, amelyekkel artikulálni tudják érdekeiket, harmadrészt pedig az, hogy közülük többen vállalnak tisztséget olyan szülői szervezetekben (például alapítványok, iskolaszékek), amelyek a szülői tiltakozási akcióknak fórumokat és legitimitást nyújtanak.

Az önkormányzatoknál készült interjúk alapján azt mondhatjuk, hogy a '90-es évek közepének iskolabezárásai ellen a szülők minden olyan ellenállási formát, elé-

gedetlenséget kifejező eszközt felhasználtak, ami egyáltalán rendelkezésükre állt. Aktívan felszólaltak és vitáztak az *iskolai fórumokon*, szülői értekezleteken.

Hasonló aktivitást tanúsítottak az önkormányzatok nyilvános közgyűlésein, vagy azokon a *lakossági fórumokon*, amelyeket az önkormányzat a takarékosági intézkedések megvitatására szervezett. A nyilvános vitákon kívül az *írott sajtó* és a *tömegkommunikáció* kínálta az alkalmat az ellenvélemények megjelentetésére. Az újságcikkek mellett jó néhány helyen *aláírásokat* gyűjtöttek az iskola megőrzését követelő petíciókhoz, amelyeket szülői küldöttségek nyújtottak át a polgármestereknek. A leglátványosabb és leghatásosabb eszköznek mindenütt az *utcai tüntetések* szervezése bizonyult, már csak azért is, mert ez számot tarthatott a helyi, sőt, az országos sajtó figyelmére. A tüntetésekre a szülőkkel együtt a pedagógusok, sőt, gyakran a gyerekek is kivonultak, ami növelte a látványosságot. Az önkormányzatok munkatársai így számoltak be ezekről az eseményekről:

„Abban az iskolában két hónapig nem folyt tanítás, csak tiltakozás mindenféle formában. Tíz éves gyerekek jöttek tiltakozni a városháza elé, és kiabálták a polgármesternek, hogy Pista, gyere ki!”

„Tüntetés is volt a Polgármesteri Hivatal előtt, ahol a gyerekek és a szülők is megjelentek. Itt volt kb. száz ember, és abból nyolcvan gyerek. A gyerekek föl voltak cukkolva. Talán még a tanítási órákról is elengedték őket, hogy itt tüntessenek az épület előtt.”

„A tüntetések itt zajlottak a Városháza előtt. Az összes iskola itt volt, nagy megmozdulás volt két alkalommal. Engem is kiírtak a tüntetéseken a táblára. Csak az vigasztal, hogy egy táblára kerültem a bizottsági elnökkel.”

A takarékosági intézkedéseket ellenzők leszerelésének, és az ellenállás csökkentésének a legfőbb eszköze mindenütt a személyes beszélgetés és a meggyőzés volt. Volt olyan önkormányzat, ahol ezt a feladatot az oktatási irodákra bízta, de olyan is akadt, ahol az oktatási bizottság és a képviselőtestület tagjai, továbbá az önkormányzat vezetői is aktívan résztvettek az értekezleteken és a vitákon, ahol megpróbálták meggyőzni és maguk mellé állítani a szülők képviselőit, az iskolák igazgatóit és pedagógusait. Ha meggyőzhetőnek bizonyultak, az önkormányzat is kész volt kompromisszumokra (például nem annyi iskolát zárt be, vagy nem annyi pedagógust bocsátott el, mint amennyit eredetileg tervezett).

Előfordult, hogy az ellenálló szülők és pedagógusok olyan erős és jól szervezett, illetve ügyesen lobbizó érdekérvényesítő csoportnak bizonyultak, hogy a korábbi döntés megváltoztatására, illetve teljes visszavonulásra kényszerítették az önkormányzatot.

A leggyakoribb azonban mégis az volt, hogy a szülők és a pedagógusok is belefáradtak az ellenállásba, ki-ki megoldást keresett egyéni problémájára, és az önkormányzat kitarzott eredeti döntésének végrehajtása mellett.

A Bokros-csomag értékelése

Az 1990-es évek kellemetlen és kényelmetlen takarékosági intézkedéseitől valamennyi önkormányzat azt várta, hogy racionálisabbá és olcsóbbá teszik az intézményrendszer működését. Amikor 1997 tavaszán a takarékosági intézkedések hasznáról faggattuk az önkormányzati irodák munkatársait, a legtöbben még nem tudtak beszámolni konkrét eredményekről. Részben azért, mert a változások nagy része még túlságosan friss volt és az eredmények még nem látszóttak, részben azért,

mert a „haszon” nem volt pénzben mérhető, részben pedig azért, mert a takarékosági intézkedések előre nehezen kiszámítható kiadásai miatt eredményről nem is lehetett beszélni.

Az önkormányzati tisztviselők mindenütt az eredmények közé sorolták, ha sikerült kiüríteni egy iskolaépületet, és ezzel megspórolni a fenntartási költségeket, vagy sikerült a pedagógusok létszámát csökkenteni, és ezzel béreket megtakarítani.

A kiadások megtakarításán túl a kiürült iskolaépületek hasznosításából remélhettek hasznot az önkormányzatok. Ezek egy része azonban pénzben nem volt mérhető, mert az iskolaösszevonások nyomán felszabadult épületeket az önkormányzatok arra használták, hogy kiváltsák azokkal más iskolák tanításra alkalmatlan, romos épületeit.

Voltak azonban olyan települések is, ahol a kiürült iskolaépület az önkormányzat számára feleslegessé vált. Ilyenkor eladással és bérbeadással is próbálkoztak, azonban a legtöbb esetben ez sem hozott sokat az önkormányzat konyhájára. Részben azért, mert a kiürült iskolaépületek meglehetősen leromlott állapotban voltak (sokat kellett volna rájuk költeni ahhoz, hogy eladhatók legyenek), másrészt pedig azért, mert többségük iskola céljára épült, és csak komoly átalakítással lett volna használható más célokra. Ugyanakkor a hosszabb-rövidebb időre üresen maradt épületek állapota szükségképpen egyre romlott.

A legsikeresebb értékesítési akciók azok voltak, amikor az önkormányzat valamilyen oktatási célra (vállalkozónak, alapítványnak, egyháznak) adta át az iskolaépületet. Ezek azonban általában közoktatási szerződés alapján beszámított önkormányzati „hozzájárulás” alapján történtek, tehát pénzben mérhető hasznot ugyan csak nem hoztak az önkormányzatnak.

A racionalizálási intézkedések eredményeként könyvelték el az önkormányzati vezetők nagyon sok helyen azt a pénzben nem mérhető hasznot is, hogy az általuk bezárt vagy megszüntetett iskolaépületekből a gyerekek egy másik iskolában kifejezetten jobb körülmények közé (jobb épületbe, jobban felszerelt, illetve jobb színvonalú iskolába) kerültek.

A takarékosági intézkedéseket értékelve több önkormányzati tisztviselő vélekedett úgy, hogy a lebonyolítás során még óvatosabban és körültekintőbben kellett volna eljárniuk ahhoz, hogy a változások kevesebb konfliktust és sérelmet okozzanak. A tipikus lebonyolítási hibák közé sorolták a késlekedést (hogy túl sokáig halogatták a döntéseket, miközben a problémák egyre súlyosabbá váltak). Az önkormányzati vezetők semleges és passzív magatartását az intézkedések lebonyolításában (hogy az önkormányzat vezetői az oktatási irodák dolgozóira hárították a kellemetlen helyzeteket). Valamint a külső szakértők alkalmazásának, illetve közreműködésének a hiányát (akiknek a szakmai véleményére hivatkozva el lehetett volna hárítani a személyes felelősséget). Az oktatási irodák munkatársainak egy része úgy érezte, hogy a takarékosági intézkedések során túlságosan sok kellemetlen helyzetet és feladatot kellett személyesen felvállalnia, és ennek következtében az intézményvezetők és pedagógusok körében korábbi tekintélyét és népszerűségét jelentős presztízsvesztés érte.

Amikor az interjúk során azt kérdeztük, hogy mi okozta a legnagyobb nehézséget a takarékosági intézkedések végrehajtása során, szinte egyöntetű volt a válasz, hogy a legsúlyosabb megpróbáltatást a racionalizálások által érintett pedagógusok egyéni problémáinak, illetve drámáinak az elviselése jelentette.

Az önkormányzati tisztviselők egy része annak is tudatában volt, hogy azok az iskolaátstrukturizációk, amelyek a pedagógusokat érintették, érintették a gyerekeket is. Nemcsak úgy, hogy változásokat hoztak mindennapi életükben (például elvesztették régi tanáraikat) és új körülményekhez kellett hozzászokniuk (például új iskolába vagy új osztályba kerültek át), hanem úgy is, hogy az átszervezések és elbocsátások által érintett iskolákban megbolydult a tantestület. A pedagógusok idegesebben és türelmetlenebbül végezték munkájukat, mint normális körülmények között. Vagyis a '90-es évek takarékosági intézkedései konfliktusos helyzetet teremtettek az oktatási intézményekben, ami megnehezítette a pedagógusok és a gyerekek életét.

És végül, valamennyi önkormányzati interjú-alanyunk tisztában volt a Bokros-csomag politikai következményeivel is. Miután ezek az intézkedések még akkor is sértették bizonyos csoportok (pedagógusok, szülők) érdekeit, ha a legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel bonyolították le azokat, és miután a takarékosági intézkedések pozitív hatása ilyen rövid idő alatt még nem térülhetett meg, valamennyi önkormányzatnak számolnia kellett a népszerűségvesztéssel. Részben ezeknek a tapasztalatoknak köszönhető, hogy bár, néhányan elmondták, hogy még lennének további terveik a rendszer működésének racionalizálására, 1998-ban, a választás évében az önkormányzatok többsége már nem mer megkockáztatni több ilyen intézkedést.

A közoktatási Bokros-csomag mérlege tehát nagyon hasonló az országos Bokros-csomag értékeléséhez: mindenki belátja, hogy elkerülhetetlen volt, és mégis sokan tiltakoztak ellene, mindenki azon igyekezett, hogy a legkevesebb áldozattal járjon, és mégis túl sok áldozatot követelt; végrehajtói elégedetlenek az eredménnyel, elszenvetők pedig sokallják az „árát”.

LISKÓ ILONA